

Ірина Каневська

**ЖУРНАЛІСТСЬКО-ПУБЛІЦИСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ
ОЛЬГЕРДА БОЧКОВСЬКОГО НА СТОРІНКАХ ПРАЗЬКОГО ЧАСОПИСУ
“SLOVANSKÝ PŘEHLED”**

“Slovanský Přehled” (далі SP) – один із найстаріших чеських літературних і науково-популярних часописів, що основну увагу зосереджує на слов’янській проблематиці в цілому, та питаннях слов’янського взаємопізнання і зближення зокрема. Від моменту створення журнал видавався з метою інформування та ознайомлення читачів з культурою, літературою, наукою, мистецтвом і розвитком усіх слов’янських народів. Журнал виходить від 1898 р. з двома незначними перервами у зв’язку із Першою та Другою світовими війнами, а саме: з другої половини 1914 р. до 1924 р. і 1939–1946 рр. відповідно.

Часопис був одним із небагатьох, що від початку позитивно ставився до українського питання. На його шпальтах друкувалися переклади української літератури, українознавчі статті українських і чеських славістів, матеріали про чесько-українські зв’язки, інформації про українське культурно-громадське життя тощо. Цього напрямку дотримувався творець і перший головний редактор видання Адольф Черни. Протягом усього періоду перебування на посаді (1898–1930 рр.) йому вдалося об’єднати навколо журналу багатьох визначних публіцистів, науковців та письменників, серед них: Л. Нідерле, Й. Полівка, Я. Бідл, Ф. Пастрнек, Б. Лепкий, А. Степанек, І. Франко тощо. Значне місце серед авторів видання займали професори Карлового університету.

Пріоритетом для А. Черни було оприлюднення та подача актуального матеріалу про слов’янські справи і проблеми. Регулярно виходили статті, що доповнювалися ілюстраціями, особливо цінними були мапи та портрети видатних слов’янських діячів, і рубрики *Ze slovanské poezie*, *Dopisy*, *Rozhledy a zprávy*, *Literatura*, *umění*, *Časopisy*, *Divadlo*.

Безпосереднім же предметом дослідження у цій статті стала журналістсько-публіцистична діяльність українського науковця, журналіста, громадсько-політичного діяча Ольгерда Іполита Бочковського на сторінках празького часопису SP. Основну увагу зосереджено на процесі формування практичного досвіду Ольгерда Бочковського як дослідника і журналіста, публіциста і науковця. Хронологічно це період від 1908 р. до 1935 р. Матеріали вводяться до наукового обігу вперше. Основною джерельною базою є часопис SP, періодика того часу та спогади вченого.

Перша стаття авторства О. Бочковського на сторінках SP вийшла у 1908 р. Дебютував молодий журналіст з матеріалом суспільно-політичного характеру – “Ruské politické strany a skupiny” з географічним додатком-мапою про результати виборів до III-ї російської Думи, – який празький журнал умістив у чотирьох номерах¹. У дослідженні подався короткий екскурс в історію появи перших політичних гуртків на теренах Російської імперії у другій половині XIX – початку XX ст., їх перетворення в партійні об’єднання; проаналізовано основні їх ідеї та еволюцію уявлень про політичний процес; приділено увагу відображенню слов’янського питання у програмових документах і наявності національних осередків партій. Автор приходиться до висновку, що на момент скликання I Думи у Російській імперії були відомими 22 партії, однак багато з них були “мертвонародженими”, інші – зникли під тиском влади. Протягом двох років (1905–1907 рр.) конституційного життя продовжувався процес політичної кристалізації. На 1908 р. О. Бочковський визначив понад 100 партій та союзів, які, на його думку, складно класифікувати за тогочасними класичними схемами². Тому автор, взявши за основу базові принципи програми і тактику партій, пропонував виділити 3 типи, які представлені найяскравіше: реакційно-консервативні, ліберально (конституційно) радикальні та соціалістично-революційні; зауважуючи, що у російському політичному просторі почав формуватися четвертий – антипарламентський тип³.

Стаття була успішною, то ж О. Бочковський став постійним дописувачем часопису SP. Активна журналістська співпраця тривала увесь перший період існування самого журналу (1898–1914 рр.). Матеріали науковця виходили від самого початку під власним прізвищем у польському варіанті написання – H[ipolyt] Boczkowski. Криптоніми Н. В., В., -b-, -h- з’являються у 1910 р., через рік автор додає ще 7 підписів, а саме: cz, -cz-, -ov, -ov-, ov, -ski-, ski. Варто зазначити, що цими ж псевдонімами О. Бочковський послуговувався й в інших виданнях, наприклад, в українській газеті “Рада” використовувався криптонім Н.В.

Загалом на сторінках SP вийшло 13 статей, більшість з яких були авторськими науковими дослідженнями, останню датовано 1934 р. О. Бочковський періодично повертався до деяких тем, порушених у його ранніх дослідженнях та після доопрацювання, доповнення і “осучаснення” видавав окремими працями.

¹ H. Boczkowski, *Ruské politické strany a skupiny*, SP 4(1908) 161–168, SP 5 (1908) 204–211, SP 6 (1908) 252–257, SP 7 (1908) 313–321.

² *Ibid.*, SP 4 (1908) 163.

³ *Ibid.*, SP 7 (1908) 321.

Враховуючи різноманітність проблематики, усі розробки можна згрупувати у кілька тематичних блоків: 1) серія суспільно-політичних статей з акцентом на досвіді Російської імперії⁴; 2) біографічні студії, що поєднувалися з аналізом поглядів науковців, письменників та громадських діячів⁵; 3) розвідки про діяльність окремих інституцій⁶, 4) літературознавчі праці⁷, а також в окремий 5-й блок варто винести розробку науковцем українського питання⁸. Запропоноване умовне групування дає можливість чіткіше окреслити сферу інтересів О. Бочковського та стверджувати, що національному питанню вчений приділяв увагу вже на ранніх етапах роботи в журналістиці.

Протягом 1909–1911 р. у часопис SP було опубліковано рукопис першої наукової праці О. Бочковського “Ukrajinská otázka”, окремою книжкою яку було видано 1910 р. Дослідження було результатом кількарічної роботи та стало свідченням переходу автора від суто журналістської до науково-дослідної діяльності. Назва збірки не випадкова та підібрана за аналогією до роботи Т.І. Масарика “Česká otázka” (“Чеське питання”, 1894 р.). Свідчення цього збереглися у спогадах О. Бочковського:

“Česká otázka” – була, отже, для мене увертюрою до досліду питання поневоленіх народів взагалі, а зокрема – на сході Європи. [...] Таким чином, під впливом проф. Масарика та у зв’язку з студіюванням його чехознавчих праць, повстала моя розвідка, присвячена спеціально українському питанню та аналізі українського національного відродження...

Праця над проблемою поневоленіх народів мене захопила. Я став, на жах моїх соціалістичних товаришів, неофітом “національного ренесансу”. За це вони ...закидували мені, що мовляв, Масарик збив мене з певного і єдино вірного шляху соціалістичного інтернаціоналізму і

⁴ H. Boczkowski, *Ruské politické strany a skupiny*; H. Boczkowski, *Rusko ve světě statistiky*, SP 9 (1913) 391–399, SP 10 (1913) 458–462.

⁵ H. Boczkowski, *L. N. Tolstoj*, SP 2 (1909) 57–61, SP 3 (1909) 119–123, SP 4 (1909) 168–170; H. Boczkowski, *Alexander Ivanovič Herzen*, SP 7–8 (1912) 328–341, SP 9–10 (1912) 429–443; H. Boczkowski, *Ukrajinsko-běloruské metamorfosy prof. A. L. Pogodina*, SP 1 (1914) 31–33.

⁶ H. Boczkowski, *Z dějin varšavské university*, SP 7–10 (1909) 399–415; H. Boczkowski, *K sjezdu slovanského studenstva v Praze r. 1908*, SP 10 (1933) 281–285.

⁷ H. Boczkowski, *Polská vzpomínková literatura o Sibiři*, SP 3 (1913) 111–117, SP 4–6 (1914) 225–233.

⁸ H. Boczkowski, *Ukrajinská otázka*, SP 2–3 (1909) 77–84, SP 4–6 (1909) 212–222, SP 10 (1909) 437–444, SP 1 (1910) 18–22, SP 2 (1910) 56–59, SP 4–6 (1911) 197–208; H. Boczkowski, *Ukrajinský problem (1914–1924)*, SP (1924) 282–292; H. Boczkowski, *Poznámky k otázce ukrajinské*, SP 9–10 (1925) 604–608; H. Boczkowski, *Rozloha ukrajinského území a počet Ukrajinců podle S. Rudnyckého*, SP 10 (1926) 739–745; H. Boczkowski, *Rusko-ukrajinský pomera Československé sjednocení*, SP 1 (1934) 4–8, SP 2–3 (1934) 42–49.

що взагалі я проваджу Сизифову роботу, викладаючи чи пишучи про поневолені народи...”⁹

Наукова розвідка складалася з чотирьох розділів: “Питання самостійності українського народу та мови”, “Щодо питання про походження української народності і мови”, “Основні періоди та моменти в історії українського народу”, “З історії відродження українського народу”. У своїй роботі О. Бочковський використав праці провідних українських науковців, серед них найбільше посилань на М. Грушевського, І. Франка, С. Єфремова та М. Драгоманова. З перших же слів дослідження автор обґрунтував актуальність українського питання:

*“V řadě sporných slovanských otázek ukrajinská otázka zaujímá vynikající místo, avšak téměř do nejposlednější doby byla systematicky ignorována a pomíjena mlčky, ba mnohdy i tendenčně a nesprávně vykládána a posuzována. Následkem toho většině Slovanů ukrajinská otázka v doslovném významu slova je – terra incognita. Ale nedosti na tom; velká část slovanské veřejnosti nepřátelsky pohlíží na Ukrajince (Malorusy nebo Rusiny), spatřujíc v jejich snaze po národním a kulturním osamostatnění hnutí separatistické, bezpodmínečně protislovanské, které kromě toho ještě je inspirováno a podporováno odvěkými nepřáteli Slovanů”*¹⁰.

Пізніше “Ukrajinská otázka” у дещо зміненому вигляді була перевидана Союзом визволення України у Празі 1915 р. Праця була дуже сильно відредагована цензурою воєнного часу. Видання було розраховано виключно на чеського читача. Книжка починалася зверненням СВУ до чеського народу, у додатках – “Національно-політична програма українців у сучасну добу (Наша платформа)”, огляд літератури з українського питання та етнографічна карта України, укладена проф. Л. Нідерле, і 3 глави дослідження О. Бочковського, а саме: “Основні періоди та моменти в історії українського народу”, “З історії відродження українського народу”, “Україна і українці”¹¹.

Молодому журналісту довірили ведення кількох тематичних розділів місячника SP, що також були пов’язані з його основним захопленням. Авторству О. Бочковського належить лівова частка матеріалів у рубриці журналу “Rozhledy a zpravy”. Починаючи з 1909 р. і до 1914 р. ним було підготовлено у цілому 72 добірки статей-новин із життя поляків (28), українців (24) і росіян (20). Цікавим є також той факт, що готувати новини про останніх двох представників рубрики науковець почав тільки з 1911 р.

⁹ О. Бочковський, *Из спогодів про Т. Г. Масарика*, Тризуб 29–30 (1930) 25.

¹⁰ Н. Boczkowski, *Ukrajinská otázka*, SP 2–3 (1909) 77–78.

¹¹ Н. Boczkowski, *Ukrajinská otázka*, Praha 1915.

Одним із провідних напрямів науково-дослідницької діяльності О. Бочковського цього періоду було рецензування наукових праць, що сприяло визначенню їх місця у системі тогочасної наукової думки. На сторінках місячника у рубриці “Literatura, umění” (згодом “Referaty a zpravy. Knihy o věsech slovanských”) науковець звертав увагу читачів на праці польських, українських та чеських діячів. До найактуальніших видань 1910-го р. він відніс книги В. Міцкевича “Emigracya Polska (1860–1890)”¹², Е. Пілтца “Polityka rosyjska w Polsce”¹³, Л. Бильського “Rzut oka na kwestye polska w dobie obecnej”¹⁴, С. Єфремова “З громадського життя на Україні”¹⁵ та інших¹⁶. Пізніше він звертав увагу читачів на роботи чеського письменника Я. Ювачева “Ruská Bastila”¹⁷, польського науковця Л. Василевського “Україна і справа українська”¹⁸, українського дослідника С. Єфремова “Історія українського письменства”¹⁹, відзначив вихід збірника матеріалів та документів “Національне питання на Сході Європи” під редакцією Н. Григоріва²⁰ тощо²¹. Особливий інтерес О. Бочковський мав до наукової періодики, що видавалася українською еміграцією. У 1933 р. він, наприклад, підготував конструктивний відгук на видання І. Огієнка “Рідна мова”, відзначаючи, що журнал видатного українського мовознавця є надзвичайно актуальним та фактично єдиним виданням мовознавчої тематики. Крім того, О. Бочковський подав докладний аналіз структури і змісту часопису та наголосив, що “є то оглядач високого наукового рівня, і разом з тим загальнопізнавальний та цікавий”²². Наукове рецензування було важливим елементом соціальної комунікації, Ольгерд Аполлонович намагався створити загальне

¹² H. Boczkowski, *Władysław Mickiewicz: Emigracya Polska (1860–1890)*. Kraków, 1908, SP 2–3 (1910) 133.

¹³ H. Boczkowski, *Erazm Piltz: Polityka rosyjska w Polsce*. Warszawa, 1909, SP 2–3 (1910) 133–134.

¹⁴ H. Boczkowski, *Leopold Bylski: Rzut oka na kwestye polska w dobie obecnej*. Kraków, 1910, SP 2–3 (1910) 134–135.

¹⁵ H. Boczkowski, *С. Єфремов: З громадського життя на Україні*. К., 1909, SP 7–9 (1910) 429.

¹⁶ H. Boczkowski, *Leon Wasilewski: Współczesna Słowiańszczyzna*. Warszawa, 1910, SP 7–9 (1910) 428–429; H. Boczkowski, *Студія з поля суспільних наук і статистики, під ред. М. Грушевського*. Львов, 1909, SP 10 (1910) 478–479; H. Boczkowski, *Czeterdzieścilat prześladowania Unii na Podlasiu*. Kraków, 1909, SP 10 (1910) 480.

¹⁷ Н.В., *J.P. Juvačev: Ruská Bastila*, Praha, 1909, SP 4–6 (1911) 292.

¹⁸ H. Boczkowski, *L. Wasalewski: Ukraina i sprawa ukrajinska*. Krakow, 1911, SP 4 (1912) 194–195.

¹⁹ H. Boczkowski, *С. Єфремов: Історія українського письменства*, К., 1911, SP 2 (1912) 95–96.

²⁰ Н.В., *Національне питання на Сході Європи. (Матеріали і документи)*. Під редакцією Н. Григоріва. Видавництво “Нова Україна”. Praha, 1925. Str. 106, SP 4 (1925) 307.

²¹ Усього О. Бочковським було підготовлено 33 наукові рецензії для часопису SP.

²² Н.В., “Рідна мова”: науково-популярний місячник присвячений вивченню української мови. Головний редактор і видавець Ів. Огієнко, SP 8–9 (1933) 262.

обговорення національного питання і привернути увагу до української проблеми, був постійним дописувачем літературознавчої рубрики, якій обов'язково відводилось місце у кожному номері часопису.

У розділах часопису “Slovanské rovy”, “Jubilea”, “Divadlo” розміщувалися повідомлення про життя та діяльність відомих громадських, наукових і культурних діячів. О. Бочковський часто виступав автором біографічних повідомлень як урочистого, так і сумного змісту. Так, у журналі за 1910 р. вміщено його авторства повідомлення про ювілеї українських науковців професора Степана Смаль-Стоцького та Дмитра Багалія, смерть видатних українських діячів Бориса Грінченка, Марка Кропивницького і Василя Доманицького, польської поетки і новелістки Марії Конопніцької та російського політичного діяча Сергія Муромцева. У листопадовому номері 1911 р. міститься стаття на пошану української письменниці Ганни Барвінок, за січень 1912 р. – українського композитора Миколи Лисенка та видавця Олексія Суворіна, за червень 1913 р. – Михайла Коцюбинського тощо.

Також часопис SP став першим виданням, що давало критичний аналіз наукового доробку науковця. Так, А. Черни у рецензії “H. Boczkowski: Finsko a finská otázka” схвально відгукувався на брошуру в цілому і відзначав її надзвичайну актуальність:

“Za nynější doby útoku ruské vlády na finskou samostatnost přichází tato informační brožurka velmi vhod. Autor podává přehled kulturních dějin Finska, zejména, hnutí národního, statistiku, pozoruje hospodářský a průmyslový rozvoj země, věnuje pozornost otázce židovské, podává vyličení státoprávního poměru Finska, přehled a charakteristiku politických stran, sleduje reakční snahy ruské vlády, směřující k omezení a odstranění finské samostatnosti, a věnuje zvláštní kapitolu finské universitě a finskému studentstvu. Vše vede až do nejnovější doby, ba až do posledních dní před vydáním knížky, tak že práce jeho opravdu vyhoví časové potřebě...”²³

І. Брик у своїй статті “Ivan Franko. Lístek z dějin ukrajinsko-české vzájemnosti” позитивно оцінює 2 статті О. Бочковського “Ivan Franko, ukrajinský národní buditel průkopík” (Besedy Národního Obzoru 2 (1913) та “Ivan Franko” (Sborník mládež sociálně demokratická 17, 18 (1913), присвячених 40-річному ювілею українського письменника²⁴.

В. Харват звертає увагу читачів на книгу О. Бочковського “Т.Г. Масарик, національна проблема та українське питання”²⁵, відзначаючи особливе

²³ A. Černý, H. Boczkowski: Finsko a finská otázka, Praha, 1910, SP 1 (1912) 50.

²⁴ Dr. Ivan Bryk, Ivan Franko. Lístek z dějin ukrajinsko-české vzájemnosti, SP 8 (1926) 601.

²⁵ V. Charvat, O.I. Бочковський: Т.Г. Масарик, національна проблема та українське питання (Спроба характеристики та інтерпретації), Poděbrady, 1930, SP 7 (1931) 535.

захоплення автора темою праці, широку джерелознавчу базу та докладний аналіз філософії гуманності Т. Масарика. У своєму відгуку на книгу “Боротьба народів за національне визволення” А. Фрінта висловлює жаль з приводу відсутності перекладу праці чеською мовою, оскільки дослідження є надзвичайно цікавим і подає багато маловідомої інформації²⁶.

На сторінках SP зверталася увага і на окремі сфери громадсько-політичної та культурної діяльності українського науковця. Наприклад, у 1932 р. знаходимо згадки про О. Бочковського як співробітника SP у статті А. Фрінта “Ostatní české organy slovanské vzájemnosti”²⁷ та відомості про вченого як редактора журналу українського пласту “Молоде життя”²⁸. У 1934 році вміщено інформацію про журнал “Hladna Ukrajine”, редактором якого був О. Бочковський.

У той же час з 1909 року О. Бочковський почав співпрацювати з київською газетою “Рада”, для якої періодично готував інформацію про матеріали SP, присвячені українському питанню²⁹.

Отже, аналізуючи співпрацю О. Бочковського з часописом SP, варто виділити два періоди. Протягом 1908–1914 рр. журнал став фактично основним місцем роботи науковця. Після ж відновлення у 1925 р. діяльності часопису вчений став періодичним дописувачем, оскільки, по-перше, поєднував журналістську, громадську та викладацьку діяльність. По-друге, офіційною політикою редакції було залучення до співпраці з часописом дослідників з молодих людей³⁰.

Фактично саме у журналі SP сформувався практичний досвід Ольгерда Бочковського як публіциста і науковця, дослідника і журналіста. У цьому виданні, який сучасники відносили до числа прогресивних, він уперше виступив як політолог, соціолог і філософ.

---

²⁶ А. Frinta, *О. І. Бочковський: Боротьба народів за національне визволення, Подєбради, 1932*, SP 8 (1936) 294.

²⁷ А. Frinta, *Ostatní české organy slovanské vzájemnosti*, SP (1932) 220.

²⁸ *Časopisy*, SP (1932) 500.

²⁹ Н.В., *Ukrainica у “Славянському Пржегяді”*, Рада 271 (1909) 1–2.

³⁰ А. Černý, *Po desíti letech*, SP (1925) 4.